

Kadın İstihdamının Ekonomik Büyüme Etkisi: Ampirik Bir Analiz*

Araştırma Makalesi /Research Article

Dilek KUTLUAY ŞAHİN¹

ÖZ: Sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında kadınların işgücüne katılımlarının oldukça önemli bir rolü vardır. Çalışma, kadın istihdamı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle kadın istihdamı ile ekonomik büyüme ve kalkınma konusunda yapılmış çalışmalarla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Kadınların işgücüne katılımını etkileyen unsurlara yer verilmiştir. Ayrıca kadın istihdamının ekonomik büyümeyi ne ölçüde etkilediğini belirleyebilmek amacıyla 31 Avrupa ülkesi için analiz yapılmıştır. Analizde 2009-2020 dönemi kadın istihdamı ve GSYİH verileri yıllık olarak kullanılmıştır. Kadın istihdamı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki panel veri yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen analiz bulgularına göre kadın istihdamının ekonomik büyümeyi pozitif yönde önemli ölçüde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Analiz sonucunda ulaşılan bu sonuç literatürdeki çalışmalara göre oluşturulmuş olan beklentiyi desteklemektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak isteyen ülkelerin kadın istihdamına önem vermeleri ve kadınların işgücüne katılımını arttıracak politikalar izlemeleri gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın istihdamı, Ekonomik büyüme, Panel veri analizi

JEL Kodları: E01, E24, E27

The Impact of Women's Employment on Economic Growth: An Empirical Analysis

ABSTRACT: Women's participation in the workforce has a significant role in ensuring sustainable economic growth and development. The study reveals the relationship between women's employment and economic growth. A literature review is conducted on studies on women's employment and economic growth and development in the study. Factors affecting women's participation in the workforce are included. In addition, analysis was made for 31 European countries in order to determine to what extent women's employment affects economic growth. In the analysis, women's employment and GDP data of 2009-2020 are used annually. The panel data method estimated the relationship between female employment and economic growth. According to the analysis findings obtained as a result of the study, it has been concluded that women's employment has a significant positive effect on economic growth. This result reached as a result of the analysis supports the expectation created according to the studies in the literature. Therefore, countries that want to achieve sustainable economic growth and development should attach importance to women's employment and follow policies to increase women's workforce participation.

Keywords: Women's employment, Economic growth, Panel data analysis

JEL Codes: E01, E24, E27

Geliş Tarihi / Received: 24/06/2022

Kabul Tarihi / Accepted: 08/10/2022

*Bu çalışma 20-21 Kasım 2021 tarihlerinde gerçekleştirilen 1. Uluslararası Artuklu İktisadi, İdari ve Siyasi Bilimler Kongresi'nde "Kadın İstihdamının Ekonomik Büyüme Etkisi" başlığıyla özet bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, dilekkutluay@karatekin.edu.tr, orcid.org/0000-0002-0118-4329.

1. Giriş

Sürdürülebilir büyüme ve kalkınmanın sağlanabilmesinde kadınların işgücüne katılımlarının artması önemli bir faktördür (Serel ve Özdemir, 2017: 133). Özellikle işgücüne katılımda kadınların erkeklere göre düşük seviyelerde olduğu ülke ekonomilerinde ekonomik gelişme açısından kadın istihdamı belirleyici bir faktördür (Göcen, 2020: 46). Ülke ekonomilerinin kalkınma seviyesinde kadın istihdamı önemli göstergelerden biridir. İşgücü piyasasında kadın, iş hayatında genel olarak düşük ücretli işlerde çalışmaları, işgücü piyasasında katılım oranlarının düşük olması gibi nedenlerden dolayı ikincil konumdadırlar. Bunun yanı sıra gelişmekte olan ülkelerde kadınlar eğitim imkânlarından yeteri kadar yararlanamamaktadırlar (Demirtaş ve Yayla, 2017: 339).

Kadınlar yüzyıllar boyunca üretimin bütün kademelerinde rol almış olmalarına rağmen emeklerini ilk olarak sanayi devrimi ile birlikte ücret karşılığında sunmuşlardır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları dönemlerinde erkeklerin askere alınmaları sebebiyle kadınların işgücüne katılımı artış göstermiştir. 1950'li yıllardan sonra gelişmiş ülke ekonomilerinde hizmet sektörünün tarım ve sanayi sektörlerinin hakim olduğu yapının yerine geçmesiyle kadınların işgücüne katılımında artış olmuştur. 1970'li yıllardan itibaren ise uluslararası ticaretin yaygın hale gelmesi ve küreselleşme sonucunda, talebin standart ürünlerden birçok niteliği olan ürünlere kaymış olması sebebiyle ülkeler esnek bir üretim modelini benimsemeye başlamışlardır. Esnek üretim sisteminin kadınların işgücüne katılımında önemli bir fırsat olması sebebiyle gelişmiş ülkelerde kadınların işgücüne katılımı artış göstermeye devam etmiştir (Aydın ve Erdem, 2014: 60).

Kadınların işgücüne katılımı 2. Dünya Savaşı ile artış göstermiştir. Kalkınma aşamasının başlarında kadınların işgücüne katılımı tarım sektörü ile sınırlı iken; sanayi devriminden sonra hızlı bir şekilde sanayi sektörüne yönelmiştir. Bilgi ekonomisi süreci ile birlikte de kadınların işgücüne katılımı bu alana yönelmiştir. Bu üç sektör bazında kadın istihdamı incelendiğinde özellikle ekonomik büyümenin yaşanması ile işgücü tarım sektöründen hizmetler sektörüne yönelmektedir. Kırsaldan kente göç, kadın işgücünün eğitimi bu gelişmenin temel sebepleri arasındadır (Dücan ve Atay Polat, 2017: 156). Bilgi teknolojilerinin gelişmesi ile yaşanan bilgi toplumu aşamasında kalkınma anlayışı değişerek; insan sermayesini öne çıkaran insani kalkınma anlayışı gündeme gelmiştir. Geleneksel kalkınmadan insani kalkınmaya geçiş ile birlikte kadın emeği insan sermayesi ögesi olarak hem ulusal hem de uluslararası olarak daha çok sorgulanır hale gelmiştir (Tunç, 2018: 244).

Üretim faktörlerinin tam ve etkin kullanımı iktisadi kalkınmanın gerçekleştirilebilmesinde önemlidir. Üretim faktörlerinden işgücü, kadın-erkek ayrımı nedeni ile tam olarak etkin kullanılamamakta erkekler kadınlara göre daha fazla istihdam edilmektedir (Erdoğan ve Yaşar, 2018: 18). Kadınların işgücüne katılmaları hem iktisadi konumlarını iyileştireceği için kadın-erkek eşitliğini

sağlayan bir faktör olmakta hem de toplam ekonomik verimliliği arttırarak ülkenin kalkınmasına katkı sağlamaktadır (Tansel, 2002: 4). Yapılan araştırmalara göre kadınların işgücü piyasasına katılımları ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir (Luci, 2009; Er, 2012).

Kadın istihdamını etkileyen faktörler mikro, makro ve sosyolojik faktörler olarak sınıflandırılabilir. Demografik (mikro) faktörler; ücret düzeyleri, doğurganlık, kadınların yaşı, kadınların medeni durumu, kadınların eğitim durumu ve bağımlılık oranlarıdır. Makro faktörler; ekonomik büyüme ve gelir, kayıt dışı istihdam, işsizlik oranları, enflasyon, ekonomik kriz dönemleri, yeni teknolojik gelişmeler ve küreselleşmedir. Sosyolojik faktörler ise; kadının geleneksel rolü, ücretsiz aile işçiliği ve göç faktörleridir (Çiçek, 2021: 11-25). Kadınların eğitim olanaklarına sahip olmada yaşadıkları eşitsizlik, ücrette ayrımcılık yapılması, yedek işgücü olarak görülmeleri, kadınların toplumsal rol ve sorumlukları gibi faktörler gelişmişlik düzeyi fark etmeden bütün ülkelerde kadının işgücüne katılımını etkileyen unsurlardır (Ak, 2021: 476).

Kadınların işgücüne katılımını etkileyen en önemli faktörlerden biri eğitimidir. Eğitim düzeyi yükseldiğinde kadın istihdamı artmaktadır. Eğitim sayesinde kadın işgücününün hizmet ve sanayi sektöründe de istihdam edilmeye başlaması, kadın işgücününün tarım sektöründe istihdam edilmesine alternatif olmuştur (Erdoğan ve Yaşar, 2018: 27). Kadınlar, eğitim seviyelerinin yükselmesi, yükseköğretime katılmaları ile birlikte birtakım ayrımcılık ve ücret farklılıklarından bir ölçüde kurtulabilmektedirler. Ayrıca kadınların, yükseköğretim seviyesinde eğitim almakla birincil sektördeki işlerde, daha yüksek ücret alarak ve daha iyi şartlarda çalışma olanağına sahip olmaları gelir eşitsizliğinin düzenlenmesi açısından da önemli bir etki yapabilmektedir (Uyanık ve Yeşilkaya, 2021: 20). Kadınların işgücüne katılımında eğitim önemli bir faktör olarak öne çıkmakta ve kadınların işgücüne katılımlarının daha fazla olması hedefleniyorsa kadınların eğitimi temel politika seçeneği olarak görülmektedir (Psacharopoulos ve Tzannatos, 1989: 198). Kılıç ve Öztürk (2014) yapmış oldukları çalışmada; eğitim, ekonomik kaynaklar, medeni durum, yerleşim yeri ve toplumsal cinsiyet algısının kadınların işgücüne katılımlarını belirleyen faktörler olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca çalışmalarında özellikle de kentsel bölgelerdeki kadınların işgücüne katılımında etkili olan en önemli değişkenin eğitim olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Literatürde yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde çalışmaların genellikle kadın istihdamı ve ekonomik kalkınma ilişkisini inceleyen çalışmalar olduğu görülmektedir. Bu çalışma gerek kadın istihdamının ekonomik büyümeyi ne yönde ve ne derecede etkilediğini analiz etmesi gerek analize dâhil edilen yıl aralığı gerekse de ülke örnekleme açısından literatürdeki çalışmalardan farklılık göstermektedir. Bu farklılık dolayısıyla çalışma özgün değere sahiptir. Çalışmanın amacı Avrupa ülke örnekleri kapsamında kadın istihdamı ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda analizin yapıldığı yıl aralığında verisi bulunan Avrupa ülkeleri çalışma kapsamına alınmıştır. Çalışmada ilk olarak

literatürde kadın istihdamı ve ekonomik büyüme ilişkisini teorik ve ampirik olarak inceleyen çalışmalara değinilmiştir. Sonrasında yapılan analiz yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Kadın istihdamı ile ekonomik büyüme ilişkisi, 2009-2020 dönemi için Avrupa ülke örnekleri kapsamında panel veri yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde de yapılan panel veri analizinin sonucu doğrultusunda kadın istihdamı ile ekonomik büyüme ilişkisi değerlendirilerek politika yapıcılara tavsiyelerde bulunulmuştur.

2. Literatür Taraması

Kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini tespit edebilmeye yönelik yapılan ampirik çalışmalardan; Luci (2009) çalışmasında, 184 ülke için 1965-2004 dönemi verileri ile panel veri analizi yapmıştır. Analize göre özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme için kadınların işgücü piyasasına katılımını teşvik edecek aktif işgücü piyasası politikalarına ihtiyaç olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Klasen ve Lamanna (2009) çalışmalarında, 1960-2000 döneminde farklı bölge ülkeleri için yaptıkları panel veri analizinde eğitim ve istihdamda kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığının ekonomik büyümeyi önemli ölçüde azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Lechman ve Kaur (2015) çalışmalarında, 1990-2012 dönemi için 162 ülke örneği olarak kadınların işgücüne katılımı ile ekonomik büyüme ilişkisini panel veri methodu kullanarak analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda kadınların işgücüne katılımı ile ekonomik büyüme arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Baloch ve diğerleri (2016) çalışmalarında, 2006-2012 dönemi için 110 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke örnekleri kapsamında cinsiyet eşitliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini panel veri yöntemi ile analiz etmişlerdir. Analiz sonuçları, toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmenin ekonomik büyüme üzerinde önemli ve olumlu bir etkisinin olduğunu göstermiştir.

Dücan ve Atay Polat (2017) çalışmalarında, 2007-2014 döneminde kadın işgücüne katılımı ile GSYİH ilişkisi OECD ülkeleri için panel veri yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda OECD ülkeleri için kadınların işgücüne katılım oranı/erkeklerin işgücüne katılım oranındaki artış GSYİH artışı üzerinde negatif etkili olduğu ve bu etkinin G7 ülkelerinde öteki OECD ülkelerine göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Pata (2018) çalışmasında, Türkiye için 1988-2015 dönemi verileri ile ekonomik büyüme ve kadın istihdamı arasındaki ilişki asimetric ve simetric nedensellik testleri ile analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre, kadın istihdamının sanayi ve tarım sektöründe herhangi bir etkisinin bulunmadığı ancak kadın istihdamının ekonomik büyümeyi hizmet sektöründe yaratılan GSYİH'ye katkıda bulunarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Türlüoğlu (2018) çalışmasında, Türkiye’de 1999-2017 dönemi için kadın istihdamı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmak için analiz yapılmıştır. Granger nedensellik testi doğrultusunda ekonomik büyüme ve kadın istihdamı arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Eren (2019) çalışmasında, 1991-2017 döneminde MENA (Orta Doğu ve Kuzey Afrika) ülkeleri için kalkınma ile sektörel kadın istihdamı arasındaki ilişki panel veri yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda hizmet ve sanayi sektöründeki kadın istihdamından ekonomik kalkınmaya doğru tek yönlü nedensellik olduğu ve ekonomik kalkınmadan hizmet ve tarım sektöründeki erkek istihdamına doğru tek yönlü nedensellik bulunmuştur. Çalışmada MENA ülkelerinde hizmet ve sanayi sektöründe istihdam edilen kadınların rolünün kalkınmada önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Eren (2020) çalışmasında, 1991-2018 döneminde Avrupa Birliği ülkeleri için ekonomik kalkınma ve genç kadın işsizliği arasındaki ilişki panel veri yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda genç kadın işsizliğinden ekonomik kalkınmaya tek yönlü nedensellik olduğu bulunmuştur.

Taş ve diğerleri (2020), Türkiye’de 2008-2018 döneminde ekonomik büyüme ve kadın istihdamı arasındaki uzun dönemli ilişki ve nedensellik ilişkisini analiz etmişlerdir. Ekonomik büyüme ile kadın istihdamı arasında uzun dönem ilişki hata düzeltme modeli ve ARDL eşbütünleşme testi ile bulunmuştur. Analizde elde edilen sonuçlar, uzun dönemde kadın istihdamı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğunu kısa dönemde ise bu ilişkinin pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca nedensellik testine göre de kadın istihdamı ve ekonomik büyüme değişkenlerinin birbirlerinin nedeni olmadığı bulunmuştur.

Tütüncü ve Zengin (2020) çalışmalarında, kadın istihdamı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki E7 ülkeleri için 1991-2016 dönemi verileri kullanılarak panel nedensellik ve çok kırılmalı panel eşbütünleşme testleri ile analiz edilmiştir. Analizde; kadın istihdamı ve ekonomik büyüme arasında yönü pozitif olan eşbütünleşme ilişkisi bulunmuştur. Bunun yanında nedensellik testine göre; Türkiye ve Endonezya’da kadın istihdamından ekonomik büyümeye tek yönlü ilişki, Hindistan, Çin ve Rusya’da ekonomik büyüme ve kadın istihdamı arasında çift taraflı ilişki; Brezilya’da ekonomik büyümeden kadın istihdamına doğru tek taraflı ilişki bulunmuştur. Meksika’da kadın istihdamı ve ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı nedensellik ilişkisi olmadığı görülmüştür.

Literatürde incelenmiş olan çalışmalarda kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olduğu kabul görmektedir. Kadın istihdamı ekonomik büyümeyi etkileyen değişkenlerden biridir.

3. Veri Seti ve Kaynakları

Çalışmada 30 Avrupa ülkesi ve Türkiye’ye ait veriler analize dâhil edilmiştir. Çalışma, kadın istihdamının ekonomik büyümeye etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada verileri kullanılan ülkeler: Almanya, Avusturya,

Belçika, Bulgaristan, Çekya, Danimarka, Estonya, Fransa, Finlandiya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, İzlanda, Kuzey Makedonya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, Türkiye ve Yunanistan'dır. Çalışmada 2009-2020 dönemine ilişkin veriler kullanılmıştır. Çalışmada reel ve yıllık veriler kullanılmıştır. Kadın istihdamı ve ekonomik büyümeye ilişkin veriler Eurostat veri tabanından alınmıştır.

4. Yöntem ve Model

Panel veri methodu;, firmalar, hane halkları ve ülkeler gibi kesit gözlemlerinin belli bir dönemde bir araya gelmesi olup; ülkelere ait verileri karşılıklı biçimde kullanarak büyümenin yakınsaması, satınalma gücü paritesi, inovasyon ve uluslararası Ar-Ge yayılımı gibi konularda sıklıkla kullanılmaktadır (Hsiao, 2003: 3; Baltagi, 2005: 237). Seçilen ülke örnekleminin çok olmasından dolayı bu çalışmada panel veri yöntemi kullanılmıştır.

Analizde 2009-2020 döneminde kadın istihdamı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek amacıyla aşağıdaki model kurulmuştur:

$$fg_{it} = \alpha + \beta_1 fe_{it} + \varepsilon_{it} + u_{it} \quad (1)$$

Modelde kullanılan değişkenler şunlardır:

fg: Ekonomik büyüme

fe: Kadın istihdamı

Panel veri birim kök testleri birinci ve ikinci kuşak testler olarak ikiye ayrılmaktadır. Panel birim kök testi yapılmadan önce paneli oluşturan yatay kesitlerin arasında ilişkinin olup olmadığına bakılmalıdır. Birinci kuşak testlerde yatay kesit birimlerin arasında ilişki yok iken ikinci kuşak testlerde yatay kesit birimlerin birbirleri ile ilişkili oldukları varsayılmaktadır (Bektaş, 2017: 59).

Birinci kuşak panel birim kök testleri yatay kesit birimlerinde yatay kesit bağımlılığı olmadığını varsaymaktadır. Ancak ülkeler birbirleri ile ilişkili olduğundan yatay kesit birimleri arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu ve bir ülkede yaşanan şoktan öteki ülkelerin değişik seviyelerde etkilendiği varsayımı daha rasyonel bir yaklaşım olarak görülmektedir. Dolayısıyla yatay kesit birimleri arasında yatay kesit bağımlılığı bulunduğunu göz önüne alan ikinci nesil panel birim kök testleri geliştirilmiştir (Mercan, 2014: 236).

İkinci nesil panel birim kök testlerinden Peseran panel birim kök testi, birimler arası korelasyonu ortadan kaldırmak için basit bir yöntem önerisinde bulunmuştur. ADF regresyonunun gecikmeli yatay kesit ortalamaları ile genişletilmiş hali kullanılmakta ve bu regresyonun birinci farkı birimler arası korelasyonu ortadan kaldırmaktadır. Bu da CADF (Yatay Kesit Genelleştirilmiş Dickey Fuller) olarak isimlendirilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2012: 223).

Hausman testi, rassal etkiler veya sabit etkiler modellerinden hangisinin seçileceğini belirlemek amacıyla kullanılmaktadır. Bunun yanında Hausman testi bireysel etkiler ve bağımsız değişkenler arasında ilişki bulunup bulunmadığını tespit etmede de uygulanmaktadır. Hausman testinde H_0 hipotezi (rassal etki hâkim) red edilir ise sabit etkiler, kabul edilir ise rassal etkiler modeli tercih edilmektedir (Clark ve Linzer, 2012: 11).

Heteroskedasite, otokorelasyon ve birimlerarası korelasyon varsayım sapmalarının en az birinin olduğu durumlarda hata terimlerinin varyans-kovaryans matrisi, birim matris olma özelliğini kaybetmektedir. Bu analizde de otokorelasyon ve birimlerarası korelasyon varsayım sapmaları vardır. Bu problemleri çözmek için Dirençli Driscoll ve Kraay Testi uygulanmıştır.

5. Ekonometrik Bulgular

Çalışmada panel veri yöntemi kullanılmıştır. Birinci aşamada yatay kesit bağımlılık testi yapılmıştır. Yatay kesitler arasında bağımlılık tespit edildiği için ikinci nesil panel birim kök testi yapılmıştır. Pesaran ikinci nesil panel birim kök testi uygulanmıştır. Sonrasında sabit ya da rassal etkiler olduğunu belirlemek amacıyla Hausman testi uygulanmıştır. Son aşamada panel veri analizi yapılmıştır.

Tablo 1: Yatay Kesit Bağımlılık Testi (Pesaran 2004 - LMCD)

Değişkenler	CD-Test	P-Değeri	Average joint	Mean	Mean Abs
Ingdp	54.427	0.0000	12.00	0.73	0.82
Inemp	38.983	0.0000	12.00	0.52	0.62

p-değerleri kritik değer 0.05'ten küçük olduğu için yatay kesit bağımlılığı vardır. Bu nedenle 2. nesil birim kök testleri uygulanmalıdır (Tablo 1).

Tablo 2: Pesaran 2. Nesil Birim Kök Testi

Değişkenler	CIPS Değeri	Kritik Değerler		
		%10	%5	%1
Ingdp	-1.912	-2.03	-2.11	-2.26
Inemp	-2.086	-2.03	-2.11	-2.26
fg	-2.561	-2.03	-2.11	-2.26
fe	-2.842	-2.03	-2.11	-2.26

Ingdp ve lnemp değişkenlerinin CIPS değerleri, kritik değerlerden (%10, %5, %1) küçük oldukları için Ingdp ve lnemp değişkenlerinin bir yıllık farkları olan fg ve fe değişkenleri için birim kök testi yapılarak, fg ve fe değişkenlerinin CIPS değerleri, kritik değerlerden (%10, %5, %1) büyük oldukları tespit edilerek, fg ve fe değişkenlerinin durağan olduğu anlaşılmıştır (Tablo 2).

Tablo 3: Hausman Test Sonucu

Değişken	Prob>chi2	Sonuç
fg	0.0545	Random

Panel veri analizinde Hausman testi, sabit etkiler veya rassal etkiler modellerinden hangisinin seçileceğini belirlemek için kullanılmaktadır. Hausman testi sonucunun p-değeri “0,0545” olup, $p > 0.05$ olduğundan H_0 (rassal etki hâkim) hipotezi kabul edilerek, rassal etkiler modeli seçilmiştir (Tablo 3).

Tablo 4: Heteroskedasite, Otokorelasyon, Birimlerarası Korelasyon

Testlerinin Sonuçları

Test Değerleri			Sonuç
Heteroskedasite	W_0	3.6513	-
	W_{50}	3.0009	
	W_{10}	3.5400	
Otokorelasyon	Bhargava et al. Durbin-Watson	1.3492	+
	Baltagi-Wu LBI	1.7714	
Birimlerarası Korelasyon	Pesaran Pr Değeri	0.0000	+

W_0 , W_{50} ve W_{10} değerleri kritik değer 0.05'ten büyük oldukları için H_0 kabul edilir. Başka bir ifadeyle Heteroskedasite yoktur. Ayrıca Bhargava et al. Durbin-Watson ve Baltagi-Wu LBI sonuçları kritik değer “2” den küçük oldukları için H_0 reddedilir, yani otokorelasyon vardır. Bununla birlikte Pesaran Pr değeri ($Pr = 0.0000$) kritik değer 0,05'ten küçük olduğu için H_0 reddedilerek, yatay kesit bağımlılığının (birimlerarası korelasyon) olduğu tespit edilmiştir (Tablo 4).

Analiz sonucuna göre kadın istihdamı bağımsız değişkeni ekonomik büyüme bağımlı değişkenini pozitif yönde etkilemektedir. Kadın istihdamında meydana gelen bir birimlik artış ekonomik büyümeyi 0.95 birim arttırmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5: Panel Veri Analizi (Dirençli Driscoll-Kraay)

fg	Katsayı	Standart Hata	t	P> t	[95% Conf. Interval]	Prob > chi2
fe	0.956	0.215	4.44	0.001	0.476 1.436	0.0000
cons	0.022	0.012	1.89	0.088	-0.004 0.050	

6. Sonuç

Bu çalışmada kadın istihdamının ekonomik büyümeye etkisini belirleyebilmek amacıyla 2009-2020 dönemi yıllık verileri ile Avrupa ülke örnekleri kapsamında panel veri analizi yapılmıştır. Analizde öncelikle yatay kesit bağımlılığı test edilmiştir. Yatay kesit bağımlılığı olduğu tespit edildikten sonra ikinci dereceden panel birim kök testi yapılmıştır. Sabit ya da rassal etkiler olduğunu belirlemek için Hausman testi yapılmıştır. Otokorelasyon, heteroskedasite ve birimler arası korelasyon olup olmadığı incelendikten sonra Driscoll Kraay panel veri analizi yapılmıştır. Yapılan analizde kadın istihdamının ekonomik büyümeyi pozitif yönde ve önemli ölçüde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Analiz sonucunda ulaşılan bu sonuç literatürdeki kadın istihdamı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarını destekler niteliktedir.

Ülke ekonomilerinin büyüme ve kalkınmasında kadınların işgücüne katılımı oldukça önemli bir unsurdur. Bu nedenle kadınların işgücüne katılım oranlarının artırılması ülkelerin istihdam politikalarının temel amaçlarından biridir. Kadın istihdamının artırılması için kadın işgücünün eğitime önem verilmelidir. Eğitim, kadınların işgücüne katılımını arttıran en önemli faktörlerden biridir. Kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe işgücüne katılım oranları artacaktır. Kadınların işgücüne katılımlarını teşvik etmek amacıyla kreş gibi kurumlar açılması kadınların çocuk bakımındaki sorumluluklarını hafifleterek iş hayatında daha fazla rol almalarını sağlayacaktır. Bireylere cinsiyet ayrımı yapmaksızın eşit eğitim ve istihdam olanakları oluşturulması ülkelerin sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerinde önemli bir faktördür.

Kadınların işgücüne katılımlarının artması hem ülkelerin gelişmişlik seviyesinin yükselmesinde hem de iktisadi kalkınmanın gerçekleştirilebilmesinde önemlidir. Bu doğrultuda politika yapıcılara kadınların işgücü piyasasına katılımlarını arttırabilmeye yönelik istihdam politikaları geliştirmeleri önerilmektedir.

Kaynakça

Ak, B. (2021). Kadın istihdamının ekonomik büyümeye etkisi: Seçilmiş OECD ülkeleri ve Türkiye arasında karşılaştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(4), 475-487.

Aydın, F. F. ve Erdem, E. (2014). The effect of women's employment on competitiveness and economic growth: A comparison of Turkey and the most competitive countries. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 0(44), 59-71.

Baloch, A., Shah, S.Z., Noor, Z.M. ve Rasheed, B. (2016). An empirical analysis of the impact of gender gap on economic growth: A panel data approach. *The Empirical Economics Letters*, 15(12), 1157-1166.

Baltagi, B. H. (2005). *Econometric analysis of panel data*. West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.

Bektaş, V. (2017). Gelişmekte olan ülkelerde cari açıkların sürdürülebilirliği: Bir panel veri analizi, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 51-66.

Clark, S.T. ve Linzer, D. A. (2012). Should I use fixed or random effects? <http://polmeth.wustl.edu/media/Paper/ClarkLinzerREFEMar2012.pdf> (Erişim: 14.06.2020)

Çiçek, S. (2021). Kurumsal faktörlerin kadın istihdamına etkisinde insani gelişmenin aracılık rolü: Panel veri analizi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

Demirtaş, G ve Yayla, N. (2017). Küresel entegrasyonun kadın istihdamı üzerine etkisi: Ampirik bir inceleme. *Journal of Yasar University*, 12(48), 339-349.

Dücan, E. ve Atay Polat, M. (2017). Kadın istihdamının ekonomik büyümeye etkisi: OECD ülkeleri için panel veri analizi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(1), 155-170.

Er, Ş. (2012). Women indicators of economic growth: A panel data approach. *The Economic Research Guardian*, 2(1), 27-42.

Erdoğan, S. ve Yaşar, S. (2018). Türkiye'de kadın istihdamının gelişimi: Konya-Karaman örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 20(34), 18-28.

Eren, M. V. (2019). MENA ülkelerinde sektörel kadın istihdamı ve kalkınma arasındaki ilişkinin ampirik analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(4), 106-127.

Eren, M. V. (2020). Cinsiyet eşit(siz)liğinde genç kadın işsizliği ile kalkınma arasındaki ilişki: Avrupa Birliği ülkeleri üzerine ekonometrik bir analiz. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 15(59), 598-614.

Göcen, S. (2020). Ekonomik gelişme ve kadın iş gücü istihdamı: Türkiye için nedensellik ilişkisi incelenmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 29, 45-60.

Hsiao, C. (2003). *Analysis of panel data*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kılıç, D. ve Öztürk, S. (2014). Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı önündeki engeller ve çözüm yolları: Bir ampirik uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(1), 107-130.

Klasen, S. ve Lamanna, F. (2009). The impact of gender inequality in education and employment on economic growth: New evidence for a panel of countries. *Feminist Economics*, 15(3), 91-132.

Lechman, E. ve Kaur, H. (2015). Economic growth and female labor force participation-verifying the u-feminization hypothesis. New evidence for 162 countries over the period 1990-2012. *Economics and Sociology*, 8(1).

Luci, A. (2009). Female labor market participation and economic growth. *International Journal of Innovation and Sustainable Development*, 4(2).

Mercan, M. (2014). Feldstein-Horioka hipotezinin AB-15 ve Türkiye ekonomisi için sınanması: Yatay kesit bağımlılığı altında yapısal kırılmalı dinamik panel veri analizi. *Ege Akademik Bakış*, 14(2), 231-245.

Pata, U. K. (2018). Türkiye’de kadın istihdamı ve ekonomik büyüme ilişkisi: Simetrik ve asimetrik nedensellik testleri ile sektörel bir analiz. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 21, 135-150.

Psacharopoulos, G. ve Tzannatos, Z. (1989). Female labor force participation: An international perspective. *World Bank Research Observer*, 4(2), 187-201.

Serel, H. ve Özdemir, B. S. (2017). Türkiye’de kadın istihdamı ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(3), 134-150.

Tansel, A. (2002). İktisadi kalkınma ve kadınların işgücüne katılımı: Türkiye’den zaman-serisi kanıtları ve illere göre yatay kesit kestirimleri. *ERC Working Papers in Economics*.

Taş, S., Afşar, B. ve Kara, E. (2020). Türkiye’de kadın işgücünün görünümü ve büyümeye etkisi (2008-2018). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 23(2), 590-602.

Tunç, M. (2018). Kalkınmada kadın ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin rolü: Ülkelerarası farklı gelir gruplarına göre yatay kesit analiz. *Sosyoekonomi*, 26(38), 221-251.

Türlüoğlu, E. (2018). Kadın istihdam ve büyüme ilişkisi: Var modeli analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(9), 59-68.

Tütüncü, A. ve Zengin, H. (2020). E7 ülkelerinde kadın istihdamı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16(1), 1-16.

Uyanık, Y. ve Yeşilkaya, F. (2021). Eğitim düzeyine göre kadın istihdamının gelir eşitsizliğine etkisi: Bir panel veri analizi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 13(24), 11-22.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2012). *İleri panel veri analizi stata uygulamalı*. İstanbul: Beta Basım.